

Nuridin AHMETI & Shpend AVDIU

**KUJTESA KOLEKTIVE RRETH ASPEKTEVE
KUFITARE NË TREVËN E OPOJËS DHE TË GORËS
GJATË VITEVE 1945-1966**

Abstrakt:

Në këtë punim do të trajtojmë disa aspekte të kufijve në rajonet e Opojës dhe Gorës, territore këto që kufizohen me Shqipërinë dhe Maqedoninë e Veriut. Popullsia e Opojës është shqiptare, ndërsa ajo e Gorës është kryesisht gorane-boshnjake. Në fokus të kësaj kumtese do të jetë periudha pas Luftës së Dytë Botërore deri në vitin 1948, kur marrëdhëniet ndërmjet Jugosllavisë dhe Shqipërisë ishin të mira. Po ashtu, do të shpjellohet edhe periudha pas vitit 1948, kur gjendja ndërmjet dy vendeve filloi të tensionohej, dhe popullsia e fshatrave kufitare kishte më shumë sfida pasi ata ishin të mbikëqyrura nga të dy anët e kufirit. Në Kosovë, periudha ndërmjet viteve 1945-1966 njihet në kujtesën e popullsisë si periudha e Rankoviçit, e cila është identifikuar sipas udhëheqësit të atëhershëm serb në Ministrinë e Punëve të Brendshme të Jugosllavisë. Hulumtimi ynë bazohet në intervista, të cilat i kemi realizuar më herët në këto hapësira, dhe trajtojnë kryesisht incidente, kalime ilegale, etj.

Fjalët kyç: *Opoja, Gora, kufiri, policia, ushtria, Shqipëria, etj.*

Në periudhën ndërmjet dy luftërave botërorë, nga kujtimet që kemi mbledhur nga banorët e kësaj ane, në ekspeditat e para disa viteve, shihej se kalimi i lirë i kufirit ishte gjithmonë problematike. Pra, siç edhe deklaroi banorët e kësaj ane, nuk kishte liri dhe mundësi bashkëpunimi me shqiptarët përtej kufirit. Madje, mbajtja e një abetareje shqipe mund të të çonte në burg, po ashtu edhe zhvillimi i bisedave të lira ishte i rrezikshëm. Banorët e kësaj ane e rrjedhimisht edhe shqiptarët që jetonin jashtë kufijve të Shqipërisë politike, gjithmonë udhëheqësin e Shqipërisë e ndjenin sikurse udhëheqës të vetin, pavarësisht se kalimi

i kufirit ishte problematik. Sa për ilustrim, ne kemi përzgjedhur një të intervistuar para disa viteve, i cili na tregon një ngjarje këndeje kufirit gjatë kohës së periudhës së mbretërisë së Ahmet Zogut dhe ku shihet qartë, simpatia që një pjesë e shqiptarëve të rajonit të Prizrenit me rrethinë, kishin ndaj Ahmet Zogut. Këta banorë, e konsideronin Ahmet Zogun si udhëheqësin e tyre. Ndërkaq, banorët e fshatrave të Opojës kishin krijuar kontakte me shqiptarët e Kukësit edhe përmes lidhjeve familjare, dhe këto kontakte vazhduan gjatë Luftës së Dytë Botërore. Në këtë mënyrë shqiptarët e kësaj zone kishin nisur të mësonin me literaturën në gjuhën shqipe që depërtonte nga Shqipëria, gjatë kësaj periudhe. Njëri nga të intervistuarit tonë, tregonte, së gjatë Luftës së Dytë Botërore, Myftiut i Kukësit, i cili, përveç mësimëve fetare, u mësonte fëmijëve të asaj zone edhe shkrimin e gjuhës shqipe.

Halim Krasniqi, nga fshati Brezne i Opojës, këtë periudhë e kujtonte kështu: *“Na pak i kemi ndie këto gjanat politike, se aty ku u kuvendoke për kto gjana, në oda, neve nuk na lishin mrenda. Djali i hoxhës aty, ku kum msue, m’tha: ‘Iku Zogu ytë’, e unë se dishom emnin e Ahmet Zogut se kush oshte ai, se përpara s’kemi gzue me pas një abetare shqip, se me ta pas pa t’shtishin n’burg. Masanej, masi u bo Shqipnia, erdhi myftia i Kuksit edhe na i shkrujti shkronjat shqip edhe arabisht, për me i msue ma mirë shkronjat shqip, e na tha se këto shkronjat arabe nuk shkojnë ma në botë. E qeto shkronja që po jau shkruj unë, shkojnë n’marë botën.”*¹ Kur bëhet fjalë për kufirin e kësaj treve, të dhënat me interes na ofrojnë edhe ata që ishin përgjegjës për ruajtjen e sigurisë në këtë rajon atëkohë. Sipas tyre, një problem për autoritetet shqiptare ishte kufiri në zonën e Lumës, ku Jugosllavia dërgonte agjentë për veprime diversioniste.

Sipas Bujar Sh. Hoxhës, i cili ka botuar kujtimet e tij para disa vitesh, pala jugosllave përpiqej të destabilizonte Shqipërinë. Përmes vijës kufitare në rajonin e Lumës, Jugosllavia dërgonte njësi të posaçme që, në ditë të caktuara, kryenin veprime diversantë. Hoxha në kujtimet e tij ofron edhe fakte konkrete lidhur me këso aktivitetesh në këtë rajon. Ai përmend rastin e fshatit Tropojan, i cili gjendet në rajonin e Lumës.

¹ Memli Krasniqi, Hysen Matoshi, Nuridin Ahmeti, Sonila Boçi, Ledia Dushku, Shpend Avdiu, *Kujtesa kolektive: dëshmi dhe ngjarje (1944-1966)*, Instituti Albanologjik, Prishtinë, 2016, f. 163.

Sipas tij, pala shqiptare i kishte dekonspiruar këta agjentë dhe më pas kishte marrë masat e duhura.

Një ndër ta, ishte veprimtaria e agjentit të dyfishtë shqiptar “Koritniku”, nga rajoni i Lumës, i cili në fillim të viteve 50-ta punonte për organet e sigurisë jugosllav, ndërsa më pas, për disa vite me radhë, sipas z. Hoxha, pasi ishte dekonspiruar nga pala shqiptare, punoi edhe në dobi të palës shqiptare. Ndërkaq, në këtë “spektakël spiunësh” një rol të rëndësishëm kishte edhe Asllan M., nga e njëjta zonë, i cili shërbente për shtetin shqiptar.² Po ashtu, njëri ndër agjentët që kishte lënë gjurmë në kundërzbulimin shqiptar në qytetin e Kukësit ishte Ibrahim Abazi, i cili mbante lidhje me agjentët e dyfishtë dhe takohej me diversionistët që vinin nga Jugosllavia. Pra, këta janë vetëm disa shembuj të paktë që jep z. Hoxha për këtë veprimtari në këtë pjesë të kufirit shqiptar.³ Në qoftë se këto kujtime i marrim si të mirëqena, mund të thuhet se ato tregojnë se, pavarësisht se kufiri ishte i mbyllur hermetikisht në këtë periudhë, palët nga dy anët e tij kanë gjetur mënyra të ndryshme për kalimin e tij. Kjo tregon se është pothuajse e pamundur të mbyllet një kufi për të gjitha kategoritë shoqërore të një vendi.

Se gjendja në këtë periudhë ka qenë e tensionuar, tregon edhe fakti se, më 1954, sipas të përditshmes “Rilindja”, që botohej në Prishtinë, në rajonin e Gorës, në fshatin Kërstec, u vra tetari i Ushtrisë Popullore Jugosllave, Momiçilo Malçiq. Për këtë akt, pala jugosllave akuzonte kufitarët shqiptarë. “N’afërsin e kufinit juroslavo-shqiptar, në malin Koritnik afër vendit Veliki Kërtac, që gjindet afër Dragashit dhe Prizrenit, me datën 30 korrik u vra në mënyrë tinzake nga plumbat e organeve kufitare të Shqipnis tetari i APJ Momiçilo Malçiq. Ai ka qenë i pa armatosun me një grup t’ushtarëve tanë të cilët punonin në vendosjen e shëjave të kufinit, që po zbatohet në bazë të marrëveshtjes dhe pëlqimit me qeverin e Shqipnis gjatë kufinit jugosllavo-shqiptar”.⁴ Pala Jugosllave e irrituar nga ky akt sipas tyre, “me 31 korrik para dreke, nënsekretari shtetnuër për Punë të jashtëme të Jugosllavis Velko

² Bujar Sh. Hoxha, *Pluralizmi shqiptar dhe sigurimi i shtetit*, Emal, Tiranë, 2021, f. 27- 31.

³ Po aty, f. 32-35.

⁴ “Organet kufitare te Shqipnis vranë ushtarin tanë Momçillo Malçiqin”, *Rilindja*, 5 gusht, Prishtinë, 1954, f. 1.

Miqunoviq e thirri të dërguem in e Shqipnis në Beograd dhe protestoi ashpër kundra vrasjes tinzare të tetarit t'APJ Momcilo Malçiqit"⁵- siç thoshin ata. Por, pala shqiptare nuk e kishte pranuar se e kishte vrarë këtë.

“Brezi i butë” si formë për ruajtën e kufirit tokësor

Të dhënat që prezantojmë në këtë punim janë marrë nga banorët e disa fshatrave që jetojnë në dy anët e kufirit Shqipëri- Kosovë. Të dhënat nga terreni tregojnë se shqetësimet nga dy anët e kufirit kanë qenë pothuajse të njëjta. Kufiri ka qenë i mbyllur dhe mund të afroheshe vetëm duke informuar organet lokale të rendit.⁶

Një formë interesante e praktikuar nga shteti shqiptar për ruajtjen e kufirit tokësor quhej “Brezi i butë”. Por, çfarë nënkuptohet me këtë term? Banorët e fshatrave të brezit kufitar në Shqipëri, me urdhër të organeve zyrtare, organizoheshin në nivel të kooperative dhe punonin tokën përgjatë gjithë vijës kufitare, me një gjerësi jo më pak se 4 metra. Toka punohej në mënyrë të tillë që çdo njeri apo kafshë, që futej në territor, lëvizte duke lënë gjurmë, dhe organet përgjegjëse mund të merrnin masat e nevojshme bazuar mbi këto gjurmë. Toka punohej në atë formë, sa banorët e vijës kufitare, thonë se e kanë punuar si “bahçe”.⁷ Këto të dhëna, në lidhje me “Brezin e butë” i konfirmon edhe Ajdin Hoxha, me profesion mësues, i cili thotë, se ky organizim ka qenë i domosdoshëm dhe gjithmonë sa herë që kemi shkruar deri të vendi i caktuar afër kufirit, ku do të zhvilloheshin punimet, gjatë rrugës ecjet janë shoqëruar edhe me këngë.⁸ Aksioni siç e kanë quajtur atëherë, është zhvilluar nga të dyja gjinitë, meshkujt e femrat dhe zakonisht ky aksion është kryer gjatë sezonit pranveror. Për shkak të vijës së gjatë kufitare, njëri nga banorët i cili ishte edhe udhëheqës kooperative, tregon se vinin të na ndihmonin edhe banorët nga rrethet e tjera të Shqipërisë.

Ndërkaq, ata që nuk ishin banor të fshatrave, ku do të zhvillohej aksioni punues, duhet të pajiseshin me leje të veçanta. Përndryshe në

⁵ Po aty.

⁶ Bisedë më z. Hafuz Hoxha (1958-), Pakish-Kukës më, 19 gusht 2025.

⁷ Bisedë më z. Hafuz Hoxha (1958-), Pakish-Kukës më, 19 gusht 2025.

⁸ Bisedë më z. Ajdin Hoxha (1956-), Pakish-Kukës më, 19 gusht 2025.

gjendje normale, kufiri ka qenë i shënuar se deri ku duhet të afroheshe, dhe në qofte se kalohej ajo pikë, rojet alarmoheshin apo edhe dikush mund të lajmëronte. Në pyetjen tonë, se a ka ndodhur që ndonjëherë të kalohej kufiri, pa ditur, sidomos kur ishte moti i keq? Përgjigja ishte po, edhe pse kanë qenë raste të rralla, sepse banorët e kësaj ane, thoshin ata e njihnin mirë terrenin. Por, kur kalohej kufiri pa dijeni, merreshin në pyetje nga dyja palët në këtë periudhë, ndërsa në vitet e 90-ta, ata përmendnin, kalime të kufirit që kanë përfunduar me fatalitet.⁹ Me një fjalë, kufiri ishte mjaft mirë i kontrolluar. Dhe jeta për banorët e këtyre fshatrave nuk ishte e lehtë. Sipas tyre, duhet të kishe kujdes, si vepron, çka flet etj.

Kënga ishte e ndaluar afër vijës kufitare

Nga bisedat që kemi zhvilluar më banorët e fshatrave të vijës kufitare në Kosovë, ata përmendin edhe një fakt, që na ka tërhequr vëmendjen. Afër vijës kufitare, ishte e ndaluar të këndohej. Njëri nga ata, me të cilët biseduam, tregon se si i ri ishte bari, dhe zakonisht gjatë ditës që kujdeseshin për bagëtinë, kishin dëshirë edhe të këndonin, apo edhe të luanin, me fyell apo kavall, për ta kaluar ditën, siç thoshin ata. Por, ka ndodhur që ushtarët e vijës kufitare, i kanë ndaluar. Fillimisht, ata tregojnë se nuk e kishin kuptuar, pse po ndodh një gjë e tillë, sepse këngët që po i këndonin bënin fjalë për bjeshkën, fushën, delet etj. Por me kalimin e kohës, ata mësuam se për çfarë bëhej fjalë. Pra, sipas pushtetit të kohës, kënga e kënduar me zë të lartë, por edhe me zë të ultë, afër vijës kufitare, krijonte dyshime, se mos përcillej ndonjë sinjal në anën tjetër të kufirit.¹⁰ Bashkëbiseduesi ynë, tregonte se si fëmijë ishte arrestuar, sepse kishte ndenjur gjatë duke shikuar nga ana tjetër e kufirit. Pothuajse të njëjtat rregulla kanë vlejtur, sa i përket shikimit në afërsi të kufirit edhe përpjesën tjetër. Edhe nga ana e Kosovës apo Jugosllavisë së atëhershme ishin të shënuara tokat se deri kur mund të shkohej. Por, në qoftë se kalohej ajo, sigurisht se kishin edhe pasojat. Nga ana Kosovës, tregojnë se ka pasur raste të shpeshta kur bagëtitë e

⁹ Bisedë më z. Dritan Mataj (1968-), Zapod-Kukës më, 19 gusht 2025.

¹⁰ Bisedë më z. Rystem Brenolli (1947-), Krushev-Dragash më, 17 gusht 2025.

kanë kaluar kufirin, por është dashur të lajmërohen organet kufitare dhe ato të marrin masa, sikurse që ka pasur raste, që kanë kaluar bagëtitë, dhe nuk kemi mundur t'i kthejmë, sepse edhe në pjesën tjetër të kufirit, organet kufitare, kanë deklaruar, se nuk mund të gjinden.¹¹

Pothuajse, rrëfime të njëjta, na ka rënë të dëgjojmë nga të gjithë banorët e fshatrave që kemi intervistuar, që janë në brezin kufitar nga Kosova me Shqipërinë. Duhet potencuar, se ende ka hezitime nga të moshuarit për të treguar për ndodhitë e ndryshme, që kanë ndodhur, gjatë këtyre viteve, në fshatrat e tyre, në raportin shtet banor. Por, nga ato biseda që zhvilluam kuptohet qartë, se ne të dy anë e kufirit, banorët në vazhdimësi, përpiqeshin të tregoheshin të vëmendshëm, sidomos kur në fshatin e tyre vinte dikush që nuk ishte i njohur për banorët e asaj anë.

Përfundim

Nga hulumtimet e materialet e tubuara në teren, dhe nga literatura e shfletuar, mund të thuhet se kufiri kontrollohej në mënyrë të rreptë nga të dyja anët. Edhe atëherë kur kishte relaksim të marrëdhënieve diplomatike në mes të dy vendeve, Shqipërisë dhe Jugosllavisë, kalimi i kufirit nuk ndryshonte, ajo mbeti e njëjtët deri në vitet e 90-ta. Banorët që jetonin në zonën kufitare në dy anët e kufirit edhe kur pyetshin spontanisht në lidhje me kufijtë e vendit ku jetonin, ata gjithmonë e preferonin heshtjen. Kur fshatin që ishte në brezin kufitar e vizitonte ndonjë nga banorët e tjerë, që nuk i përkiste atij fshati, domosdoshmëritë duhej të pajisje me leje të posaçme në organet e sigurisë të rrethit, se përndryshe edhe mund të arrestohej dhe të shoqërohej në polici. Më e vështirë, në aspektin psikologjike e emocional, ishte për familjet, e një gjaku, por që jetonin në dy anët e kufirit. Ato familje, sipas informatave që kemi mbledhur nga terreni, nuk kishin mundësi kontakti. Mallin për të afërmit e tyre, kishin frikë edhe ta shprehin të dikush, qoftë edhe të familjaret, sepse ishin të bindur, se do të spiunoheshin dhe më pastaj pasojat ishin të pa parashikueshme. Por, mbyllja e kufirit ishte problematike edhe për ata që mbanin kafshë shtëpiake, që për banorët

¹¹ Bisedë më z. Veli Ismajli (1941-), Kërstecë-Dragash më, 17 gusht 2025.

e kësaj ane ishin burim jetese, sepse siç edhe dihet, trevat e Opojës dhe Gorës, janë treva malore, dhe në kohën me mot e mjegull të dendur, ndodhte që kafshët ta kalonin kufirin, dhe shpesh ato kafshë nuk ju ktheheshin pronarëve.

Çmenduria e pushteteve, shkoi deri në atë masë, sa banorët e të dy anëve kur afroheshin afër kufijve, për të punuar tokën e tyre, apo edhe për t'i ruajtur bagëtitë e tyre, e kishin të ndaluar edhe të këndonin, sepse kënga e kënduar afër kufirit edhe me tone të ulëta, nga pushtet e të dyja vendeve merreshin si formë e komunikimit, e shpërndarjes së informacionit të pa autorizuar.

Marrë në përgjithësi, në dy anët e kufirit, organet zyrtare, gjenin forma për t'u pajisur me informacione, që shkonin në favor të plotësimit të interesave të tyre, siç u trajtua edhe më sipër. Padyshim, shtresa që më së shumti e pësoi nga këto regjime ishte popullata, e cila në të dy anë e kufirit jetoi me ankthin se mos mund të bëjnë ndonjë veprim, që bie ndesh me politikat ditore të vendeve të tyre dhe pasojat ishin evidente. Familjet që kishin mbetur të ndara, për gjysmë shekulli, u bashkuan dikuar pas viteve të 90-ta, por një pjesë të familjareve të tyre, nuk i takuan, ata kishin kaluar në botën e tjetër.

